
IV.

TENDINȚELE EXTREMISTE DIN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

Introducerea Bisericii Ortodoxe Române (BOR) printre actorii care pot juca un rol semnificativ în evoluția extremismului în România reprezintă o evaluare cheie a acestui raport. Mult timp, rolul religiei în dezvoltarea conflictelor a fost subestimat, preferându-se constant interpretarea acestora în termeni ideologici⁹⁹. Mai ales după atacurile Al Queda din 11 septembrie 2001, relația dintre religie, fundamentalism și extremism trebuie reevaluată.

Această afirmație de ordin general își găsește un argument în cazul BOR. Creștinismul Bisericii Ortodoxe este unul mistic, puțin interesat în valorile respectului și toleranței specifice creștinismului practic. Ca actor național, BOR își afirmă voința să reglementeze raporturile sociale, să impună o concepție „ortodoxă” asupra atitudinilor persoanelor și instituțiilor. Atitudinea BOR rezultă din convergența a patru elemente: a) promovarea unei doctrine cu caracter exclusivist, sintetizată de cele două idei ale naționalismului ortodox: România este statul românilor; a fi român înseamnă a fi ortodox; b) negarea de către BOR a principiilor statului de drept, considerate „de rangul doi” în raport cu principiile ortodoxiste, legitimate de sorgința lor divină; c) folosirea de către clericii BOR a unor „instrumente” violente, de la discursuri ofensatoare până la amenințări și agresiuni fizice; d) creșterea într-o proporție absolut impresionantă a mijloacelor și a forței BOR în raport cu toți ceilalți actori sociali.

⁹⁹ Douglas Johnston, Cynthia Sampson (eds.), *Religion, the Missing Dimension of Statecraft*, Oxford, Oxford University Press, 1994.

Biserica Ortodoxă Română, cadru de manifestare a curentelor extremiste fundamentaliste

Elementele fundamentaliste ale unei „doctrine” a BOR se regăsesc peste tot: în publicații care apar sub patronajul ierarhilor BOR, în declarațiile Ierarhiei, în luările de poziție publice ale unor organizații ale BOR – între acestea, dintre cele mai active fiind Asociația Studenților Creștini Ortodocși din România (ASCOR). Dintre reviste enumerăm „Icoana din adânc” și „Scara”¹⁰⁰. „Icoana din adânc” (apărută în luna noiembrie 1997), publicație „de atitudine creștin-ortodoxă, teologie, cultură și artă”¹⁰¹ își asuma în primul ei număr, programatic, următorul memoriu prin care punea în gardă opinia publică asupra unor „fapte care ar amenința însăși existența neamului românesc”.

Acestea ar fi:

- 1) alinierea legislației românești la legislația continentală unică;
- 2) renunțarea la Basarabia și Bucovina (autorii exprimându-se împotriva aderării la NATO și Uniunea Europeană);
- 3) acordarea de drepturi cetățenești necondiționate imigranților (pe care îi numește „deșeurile sociale ale Asiei, Africii și Americii”);
- 4) acordarea pentru minorități a ceea ce autorii numesc „privilegii”;
- 5) adoptarea unei legi care permite cumpărarea pământului de către străini¹⁰²;
- 6) subordonarea economică capitalului străin (o referire la libertatea investițiilor, privatizare etc);
- 7) presiunea exercitată asupra culturii române de modelele lansate în America, Franța etc (numită „presiunea imperiului”);
- 8) liberalismul ateu, haosul drepturilor – dreptul la expresie, opinie, informare etc;
- 9) transformarea României în câmpul de acțiune al propagandei cultelor schismatice ș.a.

100 Revistă ortodoxă subvenționată de către Arhiepiscopia Bucureștiului, între ai cărei membri fondatori se află arhiepiscopul Bartolomeu Anania.

101 O revistă a Ierarhiei Ortodoxe – chiar dacă Arhiepiscopia Bucureștiului nu apare drept editorul oficial –, întrucât Colegiul de redacție avea ca președinte pe Prea Sfântul Teodosie Snagoveanu, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștiului, iar ca redactori, clerici ortodocși.

102 Anterior, ASCOR a adresat o scrisoare deschisă Președintelui României, cu ocazia votării în cele două Camere ale Parlamentului a unui amendament care înlocuia un articol restrictiv al Legii investițiilor, dându-se străinilor posibilitatea de a cumpăra pământ pe teritoriul românesc. Scrisoarea protesta împotriva „operațiunii de acaparare strategică a pământului, fie de către reprezentanții statelor cu interese directe în zonă, fie de către centrele religioase de propagandă și prozelitism” („România liberă” din 2 aprilie 1997).

Conform memoriului, politicile enumerate ar duce la „anihilarea spiritual-religioasă a unuia dintre puținele centre creștine”.

Nu numai manifestările proprii sunt semnificative pentru tendințele fundamentaliste din BOR. Ar fi de notat și folosirea lăcașurilor ortodoxe pentru manifestările extremiste, precum cele legionare. La Mănăstirea Sâmbata de Sus din Făgăraș a avut loc, spre exemplu, întâlnirea tinerilor naționaliști din România, la care au participat reprezentanți din București, Sibiu, Brașov, Cluj, Iași și Bacău¹⁰³. Aici s-a discutat organizarea cuiburilor legionare existente în aceste orașe¹⁰⁴.

Concepțiilor și alianțelor cu caracter extremist manifest li s-au adăugat de-a lungul timpului acțiuni violente, tutelate de către clerul ortodox. Numeroase au fost agresiunile greco-catolicilor de către ortodocși incitați de preoții lor. Acțiuni violente au avut loc la Filea de Jos, în anul 1991; Visuia (Bistrița-Năsăud), în 1991; Turda, 1991; Mărgău (Cluj), 1991; Ceaba (Cluj), 1992; Hodac (Mureș), 1992; Hopârta (jud. Blaj), 1993; Salva (Năsăud), ianuarie și iulie 1993; Romuli (Bistrița-Năsăud), 1994; Părâul Frunții (Neamț), 1994; Breb (Maramureș), 1994; Iclod (Cluj), 1997; Botiza (Maramureș), 1998; Ocna Mureș (Alba), 2002 ș.a.¹⁰⁵.

În afara conflictelor cu greco-catolicii, mai cunoscute au fost obstrucțiile sau agresiunile asupra bapțiștilor și evangheliștilor¹⁰⁶, adventiștilor¹⁰⁷, Martorilor lui Iehova¹⁰⁸. Cazul Ruginoasa/Iași (decembrie 1997) a dus la proteste internaționale¹⁰⁹. Cazul Ruginoasa este important întrucât

103 La data de 22 iulie 2000.

104 Au participat aproximativ 15 tineri, Senatul Mișcării Legionare fiind reprezentat prin dl. Sebastian Mocanu, membru al Fundației Culturale „Prof. George Manu”.

105 În multe din cazurile enumerate, poliția nu a intervenit. În schimb, polițiștii au împiedicat unele manifestări religioase neortodoxe.

106 „Activitățile religioase ale Bisericii Baptiste și ale Alianței Evanghelice au fost deseori obstrucționate de autoritățile locale aflate sub influența clerului ortodox local în Crucea, Valul lui Traian (județul Constanța), Isaccea (județul Tulcea), Frațiștești, Săvești (județul Ialomița) Vânători, Tuluțești (județul Galați), Sutești, Gemenele (județul Brăila)” – *The U.S. Department of State Report on Romania – 2001* (file://Human Rights Watch World Report 2002 Europe & Central Asia Romania.ht).

107 „Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea a înregistrat dificultăți pentru obținerea aprobărilor de utilizare a spațiilor publice în scopul activităților sale religioase în satele Luna, Băiuț și Vălenii de Maramureș (județul Maramureș)” – *The U.S. Department of State Report on Romania – 2001* (file://Human Rights Watch World Report 2002 Europe & Central Asia Romania.ht).

108 Anchetele au confirmat cooperarea reprezentanților autorităților statutului cu preoții ortodocși în împiedicarea Martorilor lui Iehova de a-și exercita credința: Cazul Roșu (1997); Bobicești și Laloșu (1997); Țânțăreni, jud. Gorj (1997); Cluj-Napoca (1997); Pitești (1997) etc.

109 Declarația organizației „Droits de l'Homme sans Frontieres” – Bruxelles, 1997. Mai mulți bapțiști au fost molestați de o mulțime de ortodocși conduși de preoții lor. Tot bapțiștii au fost țintele agresiunii locuitorilor din Cornereva, 1997 – subiect al câtorva reportaje interne –, Pantelimon (Ilfov), 1998, și Luncavicea (Caraș-Severin), 1999.

a subliniat sprijinul fățiș pe care însăși Ierarhia ortodoxă o dă metodelor violente. Astfel, Mitropolia Moldovei și Bucovinei a dat publicității, în legătură cu molestarea la Ruginoasa a unui grup de bapțiști de către ortodocșii conduși de preoții lor, următorul comunicat: „Nu comunitatea ortodoxă și nici preoții ortodocși nu sunt vinovați de ceea ce s-a întâmplat acolo. Vinovații sunt aceia care au venit în sânul unei comunități eminamente ortodoxă (...) și i-au agresat spiritual la ei acasă. N-au respectat Constituția, bunul-simț, au frizat morala socială și creștină prin aceea că au venit cu tupeu și obrăznicie – considerându-i probabil pe săteni niște ignoranți – și au încercat să facă prozelitism”.

Între manifestările cele mai spectaculoase ale Bisericii Ortodoxe Române pentru impunerea prin forță a intereselor sale ar fi de notat procesiunea de la Cluj, din 20 martie 1998. La chemarea arhiepiscopului Vadului, Feleacului și Clujului, Bartolomeu Anania, a fost organizat un marș a circa 2500 de preoți și seminarisți, în semn de protest față de retrocedarea, către Biserica Greco-Catolică, a Bisericii episcopale „Schimbarea la față” în urma unei sentințe judecătorești¹¹⁰. La sfârșit, arhiepiscopul a amenințat în termeni esopici: „Vreau să știe toți, și prieteni și neprieteni, că suntem în picioare și că vom sta de veghe și că pumnului sau bătei îi vom opune crucea. Dar e bine să se știe că, de azi, crucea noastră va fi fermă. Îi invit să nu profite de smerenia ortodoxă”¹¹¹.

Biserica Ortodoxă Română și contestarea statului de drept

Exemplul anterior arată împotrivirea deschisă a BOR la o decizie judecătorească definitivă și, mai general, contestarea principiilor statului de drept. BOR a refuzat în multe cazuri punerea în aplicare a unor sentințe judecătorești nefavorabile ei, anumite biserici greco-catolice nefiind retrocedate nici până astăzi în ciuda verdictului instanței de judecată. Complementar, instituțiile de stat au acceptat să se supună arbitrarului BOR. Un caz de acest tip, de asemenea foarte cunoscut, este interzicerea Congresului internațional al Martorilor lui Iehova în luna iunie 1996, plan-

110 S-au alăturat ÎPS Bartolomeu Anania, PS Ion Mihălțan de Oradea, PS Andrei de Alba Iulia, PS Ioan de Harghita și Covasna, episcopul vicar patriarhal Visarion Rășinăreanu.

111 Discursul mitropolitului avea o extraordinară asemănare stilistică cu discursul lui Slobodan Milošević, din 28 iunie 1989, din „Field of Blackbirds” – Prishtina, locul unde s-a sărbătorit 600 de ani de la Bătălia de la Kosovo (Kosovo Polje): „Șase secole după [bătălia de la Kosovo Polje] ne înfruntăm din nou în bătălii și certuri. Nu sunt încă bătălii armate, dar asta nu poate fi încă exclus” (Misha Glenny, *The Fall of Yugoslavia*, London, Penguin Books, 1993, p.35).

ificat a avea loc în București. Câteva ministere și alte autorități publice au încălcat contractul inițial cu Martorii lui Iehova datorită amplei campanii împotriva Congresului, declanșată de Biserica Ortodoxă. În sprijinul poziției BOR au sărit numeroși politicieni de la guvernare și din opoziție¹¹².

O practică curentă a BOR sunt presiunile asupra Parlamentului, pentru a-l împiedica să rezolve teme esențiale ale justiției interconfesionale, să adopte atitudini antidiscriminatorii, în întâmpinarea obligațiilor sale interne și internaționale.

Astfel, la 12 iunie 1997, când Senatul a aprobat un proiect de retrocedare a unor biserici greco-catolice care aparțineau acestuia de drept, Ierarhia ortodoxă l-a blocat printr-o reacție promptă și vehementă. Patriarhul Teoctist a numit inițiativa legislativă un dictat „care poate avea urmări imprezibile pentru pacea Transilvaniei, de care vor fi răspunzători cei care au votat acest proiect de lege”. Mitropolitul Ardealului a declarat la rândul lui: „Legea (...) va genera conflicte, răzvrătiri, cu rezultate imprezibile”. Ea ar constitui „un atentat la viața Bisericii ortodoxe românești și a neamului nostru”. Andrei, Episcopul de Alba Iulia, a anunțat: „Nu cred că Biserica ortodoxă română va permite cuiva să bată din picior”.

În adresările sale făcute parlamentarilor, BOR invocă deseori, ca amenințare, capacitatea sa de a influența electoratul. Când pe 13 septembrie 2000, Sinodul a lansat un apel împotriva dezincriminării homosexualității, el a invocat cu nedismulată satisfacție, repetat, milioanele de „creștini ortodocși (...) care au mandatat prin votul lor parlamentarii României”. Și a concluzionat: „legiuitorii (...) să aibă auzul ațintit asupra trebuințelor românilor (...) care merg în toamna asta la urnele de vot”.

Supunerea clasei politice la presiunea ortodoxistă

Siguranța de sine a Ierarhiei BOR se datorează și supunerii umilitoare a clasei politice la presiunea ortodoxistă. Nu există astăzi nici o deschidere a vreunui congres de partid fără o slujbă ortodoxă. Politicienii se simt obligați să fie prezenți la marile evenimente confesionale. Înaintea alegerilor din 1996, *toți* candidații la președinție și-au arătat cucernicia întâmpinând aducerea sfințelor moaște ale Sfântului Andrei la Iași¹¹³.

112 În schimb, aflată în vizită la București, soția președintelui Statelor Unite, Hillary Clinton, a protestat împotriva încălcării libertății de religie în România, refuzând participarea la un eveniment oficial.

113 La 13 octombrie 1996 au venit la Iași – la ceremoniile legate de sosirea din Grecia, de la Mitropolia Patrasului, a rămășițelor apostolului –, Emil Constantinescu, Ion Iliescu, Petre Roman, Nicolae Manolescu și toți ceilalți candidați. Toți au făcut declarații pioase și au insistat asupra prezenței lor acolo.

Președintele Emil Constantinescu, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și alți demnitari ai statului s-au strâns la 5 februarie 1999 să sfințească locul și să pună o cruce acolo unde BOR dorea ridicarea Catedralei Mântuirii Neamului, deși Consiliul General al Municipiului București – singurul cu competențe în domeniu – refuzase să aprobe amplasarea solicitată de Patriarhie¹¹⁴. Președintele Emil Constantinescu a participat alături de Patriarhul Teoctist, în 1999, la sfințirea bisericii construită de firma LukOil în Cimitirul Petroliştilor din Ploiești, deși acest gen nu era un semnal pozitiv pentru politica României în plan internațional¹¹⁵.

Pe linia unor astfel de relații dintre BOR și politicieni, este de așteptat ca anumite instituții menite să apere valorile statului secular să devină instrumente ale BOR. Instituția care s-a distins din acest punct de vedere a fost Secretariatul de Stat pentru Culte¹¹⁶.

Un exemplu frapant, dar mai puțin cunoscut, a fost susținerea de către primul ministru Radu Vasile, în luna septembrie 1999, a formei originale a unui proiect de lege privind regimul general al cultelor religioase, promovat de BOR. Acesta încălca grav garanțiile constituționale ale libertății de religie, astfel încât guvernul a amendat în sens pozitiv un număr de articole. În ciuda faptului că guvernul, nu primul ministru, are inițiativa legislativă, premierul Radu Vasile a depus proiectul la Parlament în varianta neamendată, încălcând voința guvernului, pentru a-l mulțumi pe Patriarh¹¹⁷.

Despre viteza și amploarea schimbărilor de care beneficiază BOR în viața statului vorbește statutul Patriarhului României. Patriarhul Teoctist Arăpașu, obligat la începutul anului 1990 să se retragă din fruntea BOR datorită colaborării sale cu regimul Ceaușescu, a ajuns în anul 2000 una

114 Secretariatul de Stat pentru Culte anunțase încă din 4 ianuarie 1999, printr-un comunicat, începerea lucrărilor în Piața Unirii.

115 Marea firmă simbolizează solidaritatea dintre Biserica Ortodoxă Rusă – condusă de fostul ofițer KGB, Alexei al II-lea, portavoce a forțelor conservatoare din Rusia – și marea oligarhie rusă, care a plătit între 2 și 3 miliarde de dolari pentru construirea Catedralei ortodoxe de la Moscova.

116 Astfel, răspunzând cererilor BOR, care doresc să oprească activitatea minorităților religioase, secretarul de stat Gheorghe Anghelescu a emis, la 25 martie 1997, o adresă prin care cerea primărilor să anuleze ori să refuze autorizațiile pentru construirea lăcașurilor de cult comunităților religioase care nu au fost recunoscute (multe fiind înregistrate ca asociații). Ceea ce autoritățile locale au și făcut, în ciuda violării flagrante a garanțiilor constituționale privind libertatea religioasă (care include și dreptul de a beneficia de astfel de lăcașuri).

117 Conform investigațiilor autorului, din luna octombrie 1999. Până la urmă proiectul a fost retras datorită unor campanii interne și internaționale.

dintre cele mai onorate personalități¹¹⁸. Un adevărat cult al personalității, de care în România s-au mai bucurat doar Nicolae și Elena Ceaușescu.

O altă evoluție posibilă în relația BOR-viața politică ar putea fi implicarea directă în politică a clericilor ortodocși. Arhiepiscopul Bartolomeu Anania a cerut, în 1998, ca la „viitoarele alegeri parlamentare, anticipate sau nu, BOR (...) să renunțe la rezerva pe care și-a impus-o și să (...) recomande, la nivelul parohiilor, persoanele care să fie promovate în Parlament, indiferent de apartenența sau inapartenența lor politică”¹¹⁹. La rândul lui, episcopul Argeșului și al Muscelului, Calinic, a cerut partidelor politice locuri eligibile pe listele de candidați pentru alegerile locale și chiar pentru cele parlamentare¹²⁰. De altfel, „aproape toate partidele din Argeș, de stânga sau de-a dreapta eșichierului politic, au acceptat preoți pe listele lor de candidați”¹²¹.

Legături istorice cu legionarismul

Tendințele extremiste din cadrul Bisericii Ortodoxe Române urmează linia istorică a aderenței sale la legionarism între cele două războaie mondiale. Pe de o parte, legionarismul s-a autodefinit ca mișcare creștin-ortodoxă, ritualul legionar împrumutând cultul morților, practica postului și a rugăciunii. Pe de altă parte, preoții și ierarhii ortodocși au fost un suport important al legionarismului, ambiguitățile Sinodului – care împărtășea mare parte din valorile legionare – derivând numai din duplicitatea sa. În scrisoarea sa pastorală din 1934, Sinodul a apelat la sprijinul tineretului universitar naționalist și l-a încurajat în acțiunile sale xenofobe și anti-semite¹²². Printre comandanții legionari au fost și clerici ortodocși¹²³. Aceștia s-au aflat și printre legionarii uciși ca represalii pentru asasinarea

118 A primit medalii și distincții de stat, a devenit membru de onoare al Academiei Române, a fost decorat de diferite asociații profesionale, Ministrul Culturii i-a înmănat medalia Eminescu, PNTCD i-a oferit medalia jubiliară ș.a.m.d.

119 „Renașterea”, nr.5/1998, p.1.

120 „Cum Biserica Ortodoxă reprezintă 87% din populația țării nici n-ar fi normal ca să nu aibă reprezentanți clerici în toate structurile de conducere ale țării”. (*Dezlegare la ciolan* în „Evenimentul zilei”, 28 aprilie 2000, p. 6).

121 *Ibidem*.

122 Cea mai vizibilă dovadă a colaborării dintre clerul ortodox și legionari a fost procesiunea prilejuită de funerariile liderilor legionari Moța și Marin, în luna februarie 1937. Au slujit, pe parcursul procesiunii, zeci de clerici, serviciul religios principal fiind săvârșit de peste 200 de preoți, în frunte cu mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, și alți episcopi și vicari (Gabriel Catalan, *Legiunea și slujitorii Domnului*, în „Dosarele istoriei”, nr. 9, 2000, pp.29-32).

123 Dumitrescu-Borșa, Vasile Boldeanu, Ștefan Palaghiță.

primului ministru Armand Călinescu, și printre cei nominalizați în alegeri de către formațiunile legionare. Viorel Trifu, șeful Uniunii Naționale a Studenților Creștini Ortodocși, a fost unul dintre principalii inițiatori ai rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, 7,64% dintre cei condamnați pentru această încercare de lovitură de stat fiind preoți¹²⁴.

Straturile inferioare ale clerului și studenții la facultățile de teologie au fost simpatizante ale mișcării legionare. Ultimii au participat la acțiuni violente precum devastarea sinagogii „Începutul Științei”. Printre tinerii legionari s-a remarcat actualul Patriarh Teoctist Arăpașu¹²⁵ și Episcopul de astăzi al Clujului, Feleacului și Blajului, Bartolomeu Anania. Istoricul Gabriel Catalan sintetiza această istorie astfel: „...deși la nivelul conducerii BOR a existat de cele mai multe ori o poziție rezervată sau conjuncturală, clerul ortodox inferior a aderat sau a simpatizat masiv cu Mișcarea Legionară, reprezentând una dintre categoriile sociale de elită ale acesteia, cu o intensă activitate propagandistică și cu o participare însemnată la rebeliunea din ianuarie 1941”¹²⁶.

După venirea comuniștilor la putere, mulți preoți legionari au fost trimiși în închisoare, alții au fost racolați, devenind pionii ai noului regim în instituția bisericească. Până în 1989, BOR a fost un instrument al autorităților comuniste. Ierarhii au trebuit cu toții să colaboreze cu acest regim în esență ateu¹²⁷. Un rol nou a început să joace BOR din momentul în care comunismul românesc a căpătat coloratura unui național-comunism. Din acest moment, BOR a fost folosită deschis pentru a legitima măsurile șovine și xenofobe ale regimului.

Armata și Biserica Ortodoxă

Una dintre variantele cele mai pernicioase ale fluidizării frontierei dintre Biserică (BOR) și stat este relația dintre Biserică și Armată. Un factor care a contat pentru apropierea dintre cele două instituții a fost așezarea lor în fruntea încrederii populare¹²⁸. Barometrul de Opinie

124 Gabriel Catalan, *Op.cit.*

125 Arhiva SRI, dos. 7755, vol. 3, f.211: nota 131/30 august 1949.

126 Gabriel Catalan, *Op.cit.*, p.32.

127 Un singur ierarh a mărturisit deplin, după revoluția din 1989, colaborarea sa. Mitropolitul Banatului, ÎPS Nicolae Corneanu, a recunoscut caterisirea a cinci preoți de la Mitropolia Banatului, care în 1981 reproșaseră „prostituarea Bisericii Ortodoxe”; cooperarea cu Mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală, în denigrarea, față de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, a unor clerici oponenți ai regimului; rapoartele făcute Securității.

128 O arată toate sondajele de opinie de după 1990.

Publică, cel mai sistematic instrument de investigare a opiniei publice din România, arăta, în ultimii șase ani, următoarele cifre ale indicatorului „încredere” pentru Biserică, Armată¹²⁹:

Instituție	oct. 1996	sept. 1997	iunie 1998	mai 1999	mai 2000	mai 2001
Biserică	83	86	85	88	85	89
Armată	76	84	69	75	73	72
Parlament	23	38	19	20	28	33

Cifrele arată o încredere aproape unanimă în Biserică¹³⁰. Încrederea în Armată este și ea substanțială, oricum, la distanță în raport cu toate celelalte organisme sociale.

Pe acest fundal, care arată fragilitatea conștiinței civico-politice a întregii societăți românești, lideri ai Armatei și ierarhi ai Bisericii țin să sublinieze constant ideea că ambele reprezintă „instituții fundamentale” ale statului român¹³¹. Având în vedere interesele conducerilor Armatei și Bisericii Ortodoxe Române, de a-și maximiza cota în raport cu ceilalți actori din societate, ei se referă constant la încrederea pe care le-o oferă, *în comun*, populația. Aceste două categorii sunt unite prin importanța pe care o dau ideii de autoritate, prin logica comună a ordinii instituționale

129 Ca termen de comparație adăugăm Parlamentul, instituția fundamentală a democrației (Fundatia pentru o Societate Deschisă, *Barometrul de Opinie Publică, mai 2001*, București, <http://www.osf.ro>).

130 Gradul de conformare la obiceiurile religioase se poate evalua din același sondaj de opinie (mai 2001), care a găsit că numărul celor care merg zilnic la biserică reprezintă 2%, a celor care o fac de câteva ori pe săptămână este de 15%, reprezintă 33% în cazul celor care merg o dată pe lună sau mai rar și atinge 40% categoria celor care merg la biserică de mai multe ori pe lună. 53% dintre intervievați afirmă că ei cred în viața după moarte, 65% în judecata de apoi și 88% în puterea rugăciunii.

131 Într-un volum cu valoare ideologică, dedicat relației dintre Armată și Biserică în anul 1996 (Ilie Manole, coor., *Armata și Biserica*, București, Colecția „Revista de Istorie Militară”, 1996), comandorul Ilie Manole pune un capitol sub titulatura „Armata și Biserica, instituții fundamentale ale unității și continuității românești”, comentând: „Așadar, avem acum această dintâi carte despre lucrarea eroică, adâncă, neîntreruptă și utilă, pe care Armata și Biserica au așezat-o la temelie Casei noastre numită acum România. Acum și în vecii vecilor, fie binecuvântate ele, toate: Cartea, Crucea, lucrarea lor și vatra în care ființează ele împreună cu scutul” (p.6); „Crucea și Spada, Drapelul și Evanghelia trebuie să conviețuiască. Biserica și Armata trebuie să-și dea mâna și să-și aducă contribuția lor pe termen îndelungat la formarea marilor personalități de care are nevoie poporul nostru, societatea românească” (p. 263). Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Daniel Ciubotea, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, identifica cele două instituții ca garante ale unității statului român: „cooperarea dintre Armată și Biserică este un factor de promovare a unității naționale”(p.10).

stricte¹³², prin antipatia lor față de valorile liberale și ale diversității, față de categoriile neconforme cu modelul tradițional de societate. Ca urmare, ele pot miza pe o solidaritate reciprocă, pe termen lung, care poate fi folosită în conjuncturi antidemocratice atât de forțe politice cu caracter conservator-extremist¹³³, cât și de propriii lor lideri, dacă aceștia se simt periclitați.

Un aspect relevant pentru cooperarea „în adâncime” între cele două instituții este participarea Armatei la ridicarea lăcașelor de cult, folosindu-se forța de muncă – neplătită –, a militarilor. Conform investigațiilor de teren, a rezultat că numeroasele biserici care se ridică zi de zi în România, pot fi terminate doar prin trimiterea soldaților, de către superiorii lor, la diferitele lucrări de construcție.

În ce măsură evoluția BOR ascunde un pericol extremist?

După anul 1989, BOR a avut o extraordinară creștere. S-au reînființat arhiepiscopiile tradiționale¹³⁴, dar și episcopii care nu au existat niciodată anterior¹³⁵. S-au mai înființat Mitropolia Europei Occidentale, Mitropolia Europei Centrale și Episcopia Ortodoxă Română din Ungaria, plănuiuindu-se înființarea de episcopii în majoritatea statelor occidentale. Se tinde spre înființarea în fiecare județ a câte unei episcopii¹³⁶.

Cheltuielile cu înființarea de noi eparhii în țară și străinătate sunt foarte mari. Pentru sedii s-au pus la dispoziție fostele reședințe ale lui Ceaușescu sau hoteluri ale PCR¹³⁷. Ierarhii sunt dotați cu limuzine, au personal auxiliar numeros. Fiecare eparhie nou înființată primește mai mulți consilieri și inspectori, plătiți, ca personal auxiliar: contabili, secretari la ierarhi referenți, șoferi. Întregul cler și personal auxiliar este în întregime salarizat de către stat. Pentru serviciile religioase se percep mari sume care în marea lor majoritate nu sunt înregistrate.

S-au înființat încă 13 noi Facultăți de Teologie, ajungându-se la 15, la care se adaugă 38 Seminare Ortodoxe. Numărul studenților din învățământul teologic universitar a ajuns la 12.444, dintre care 6514 la secția

132 În cadrul Bisericii Ortodoxe există o ordine cvasimilitară...

133 Este semnificativ că statul român a făcut o demonstrație simbolică în regiunea cu maximă preponderență maghiară – județul Harghita: 84,5% maghiari – plantând un corp de armată și o episcopie ortodoxă (Episcopia Harghitei și Covasnei, în 1998).

134 Arhiepiscopiile Tomisului, Sucevei, Episcopia Caransebeșului și Episcopiile Hușilor, Argeșului și Maramureșului.

135 Arhiepiscopia Târgoviștei, Episcopia Călărașilor și Sloboziei, Episcopia Giurgiului, Episcopia Alexandriei și Teleormanului și Episcopia Harghitei și Covasnei.

136 Nicolae Boroiu, „Studiu privind patronarea de către conducerea BOR, a național-comunismului și a fundamentalismului ortodox”, 2001, nepublicat.

137 Slobozia, Miercurea Ciuc, Târgoviște, Alexandria, Turnu Severin și Slatina.

de Teologie pastorală. (Necesarul de preoți pentru întreaga țară nu depășește 11.000)

Patriarhia a primit prin lege 200 ha teren, iar celelalte eparhii câte o sută de ha¹³⁸. Această solicitare continuă de resurse¹³⁹ și dezvoltarea nestăvilită a BOR ar putea produce o criză de sistem. Se va crea o presiune puternică asupra instituțiilor, asupra populației, afectând orientările democrației (seculare) românești. Numărul imens de absolvenți, împreună cu obținerea unor bogății care face din BOR cel mai mare organism autonom din România, crește zi de zi puterea clerului ortodox. Este un proces cu retroacțiune pozitivă: cu cât statul va face mai multe prestații BOR, cu atât cererea de noi prestări din partea statului va spori.

Evenimentele din 11 septembrie 2001 au atras atenția asupra pericolului care vine din direcția fundamentalismului religios. Exemplul a ceea ce se întâmplă în țări islamice precum Arabia Saudită este elocvent. Elita politică a acordat resurse școlilor islamice, care au produs fundamentalisti contestatari ai acestei clase, crescând presiunea asupra ei, pentru a asigura clerului islamic noi utilități, producătoare de alți contestatari religioși... și tot așa mai departe, într-un proces care alimentează extremismul.

Această schemă privind evoluția fundamentalismului în țările islamice se regăsește în țările ortodoxe astăzi¹⁴⁰. Ea atrage atenția asupra pericolului teocratic în țări precum România, unde secularitatea statului este permanent contestată de o biserică (BOR) a cărei putere economică, simbolică și politică crește zi de zi, în valori absolute, dar și relative, în raport cu toți ceilalți actori ai vieții sociale.

138 Chiar și cele nou înființate, care nu au avut niciodată terenuri, ca parohiile, mănăstirile cele vechi și cele noi, fără proprietăți în trecut.

139 Numai pentru clădirea noului Seminar teologic din București s-au alocat recent (ianuarie 2002) circa 1,5 milioane de dolari. Biserica Catedralei Neamului va costa, conform estimărilor unor arhitecți, peste 1 miliard de dolari, BOR intenționând să obțină asistența statului, indiferent de impactul economic pe care aceasta l-ar produce.

140 În proporții variabile de la stat la stat. O evoluție asemănătoare a locului Bisericii Ortodoxe în viața statului se petrece în Federația Rusă.

